

І.А. Бондіні

Формування системи професійної орієнтації населення: організаційно-управлінські засади

Створення конкурентних переваг робочої сили на українському ринку праці шляхом розвитку професійної орієнтації населення проголошено національним пріоритетом і визначено стратегічним завданням уряду на сучасному етапі.

В останні роки в нашій країні через зміщення акцентів у бік ринкових механізмів регулювання економіки залишається професійний дисбаланс пропозиції робочої сили та потреби в ній. Загострюється дефіцит кваліфікованих кадрів та зростає молодіжне безробіття.

Значна чисельність випускників ПТНЗ та вишів (майже 41 тис. молодих людей за 9 місяців 2013 р.) звертаються до служби зайнятості у пошуках роботи. При цьому на фоні обмеженого доступу до зайнятості знижується престижність праці як такої. Таким чином, наше суспільство втрачає ідеологію суспільної значимості праці, трудового виховання, змінюються ціннісні орієнтації населення.

Водночас в останні роки ринок праці України демонструє нові виклики. По-перше, спостерігається структурне безробіття внаслідок перебудови економіки. По-друге, в умовах демографічного дефіциту робочої сили загострюються проблеми безробіття серед осіб старшого віку та молоді.

Така ситуація на ринку праці обумовлена рядом чинників, серед яких – втрата цілісності системи професійної орієнтації населення та відсутність збалансованої системи управління професійною орієнтацією, повільні темпи впровадження сучасних технологій професійного розвитку, розрив зв'язків між школою, навчальними закладами професійної освіти та роботодавцями. Адже за своїм призначенням професійна орієнтація є складовою загальнонаціональної системи прогнозування розвитку професійного потенціалу держави. Окрім того, професійна орієнтація має розглядатися як складова системи навчання протягом життя. Вона має починатися ще до вибору напряму професійного навчання або трудової діяльності і разом з тим надавати дорослій людині можливість змінювати професію відповідно до особистісних, економічних та суспільних потреб, що постійно змінюються.

Реалізація комплексу заходів професійної орієнтації населення сприяє формуванню раціональної розста-

новки й ефективного використання трудового потенціалу на основі об'єктивної оцінки ринку праці з урахуванням схильностей, здібностей, інших індивідуальних якостей людини, а також в системній взаємообумовленості обох сторін зазначеного процесу.

Закон України “Про зайнятість населення” та Концепція державної системи професійної орієнтації населення визначають професійну орієнтацію як систему взаємопов'язаних економічних, соціальних, медичних, психологічних і педагогічних заходів, спрямованих на активізацію процесу професійного самовизначення та реалізацію здатності до праці особи, виявлення її здібностей, інтересів, можливостей та інших чинників, що впливають на вибір професії або на зміну виду трудової діяльності.

Цілісність цієї системи заходів забезпечується, насамперед, формуванням її нормативно-правових, соціально-економічних, інформаційно-методичних, матеріально-технічних і фінансових засад; залученням до участі в управлінні представників громадськості та роботодавців; створенням умов для активізації професійної роботи з усіма соціальними групами і віковими категоріями населення; широким використанням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій та засобів зв'язку; підготовкою та професійним розвитком кадрового ресурсу професійної орієнтації; проведенням фундаментальних та прикладних наукових досліджень у сфері професійної орієнтації населення та впровадження отриманих результатів у практику; забезпеченням професійної роботи соціально-економічною інформацією про перспективи розвитку національної економіки з урахуванням регіональних особливостей окремих галузей економіки відповідно до їх потреби у робітниках певних професій і рівня кваліфікації; розвитком міжнародного співробітництва у сфері професійної орієнтації населення тощо.

Традиційно система професійної орієнтації населення за змістовими напрямками функціонування складається з таких структурних елементів: професійна інформація, професійна консультація, професійний відбір та професійна адаптація.

Координацію зусиль суб'єктів професійної орієнтації здійснює консультативно-дорадчий орган при Кабінеті Міністрів України – Рада з питань професійної орієнтації населення.

На останньому засіданні Ради з питань професійної орієнтації населення, яке відбулося 8 жовтня 2013 р., ухвалено План дій Ради на період до 2016 р., який за

Бондіні Інна Анатоліївна, заступник начальника управління організації професійної орієнтації та профнавчання – начальник відділу організації професійної орієнтації Державного центру зайнятості (Київ).

© Бондіні І.А., 2014

своєю сутністю є не тільки напрямом діяльності консультативно-дорадчого органу Уряду, а й визначенням напрямку розвитку державної системи професійної орієнтації населення на найближчий період. Так, цим документом передбачено п'ять основних цілей, кожна з яких досягатиметься через виконання завдань, поставлених перед суб'єктами профорієнтації.

І першим цільовим напрямом діяльності Ради є сприяння забезпеченню легальної зайнятості та розширення сфери прикладання праці. В Україні вже зараз спостерігається зниження мотивації населення до легальної зайнятості й престижності праці. А для європейських країн гостро постав ризик заміщення національної робочої сили мігрантами. Тому вкрай важливим є питання співпраці роботодавців і профспілок щодо створення нових робочих місць, гідних умов та оплати праці, легалізації зайнятості, запобігання згортанню сфери прикладання праці. А для органів влади – сприяння розвитку самозайнятості та підприємницької діяльності населення.

Другий пріоритетний напрям – робота з молоддю. Сьогоднішній стан профорієнтації молоді значною мірою визначає, яке місце у недалекому майбутньому займатиме Україна на економічній карті світу. Робота з молоддю різними суб'єктами має проводитися постійно і в значних обсягах. Адже у сферу уваги державної служби зайнятості щороку потрапляють близько 800 тис. незайнятих осіб віком до 35 років та понад 1,5 млн осіб, які навчаються у навчальних закладах різних типів. Водночас у системі освіти запроваджено профільне навчання учнів старшої школи, яке має великий профорієнтаційний потенціал.

Але у цій роботі необхідні нові акценти. Вона повинна стати противагою тій кризі ціннісних орієнтацій молоді, зокрема споживацьких настроїв, симптоми якої вже помітні в нашій державі. Завдання сьогодення: реалістичне налаштування молоді щодо вибору професії; практична спрямованість профорієнтаційної роботи на потреби реального сектору вітчизняної економіки й сучасного виробництва; широке використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій і психодіагностичного інструментарію. Зрозуміло, що це має ґрунтуватися на надійній науково-методичній базі.

Негативні настрої молоді особливо тривожні на тлі демографічної кризи і зростання частки осіб старшого віку в усіх сферах економічної діяльності. Але у працездатних громадян старшого віку часто немає тих вмінь і компетенцій, які необхідні на сучасному ринку праці. Тому третій пріоритет – це сприяння збереженню трудового потенціалу осіб старшого віку. Законом України “Про зайнятість населення” передбачено нові інструменти підвищення їх конкурентоспроможності, спрямовані на головну мету – розширення можливостей кожної людини на ринку праці. З'явилась можливість отримати ваучер для перепідготовки, спеціалізації, підвищення кваліфікації за професіями та спеціальностями, затребуваними у пріоритетних видах економічної діяльності. Законодавчо закріплено механізм підтвердження результатів неформального навчання.

За цих умов своєчасна та кваліфікована проф-

орієнтаційна допомога стає чинником формування “соціальних ліфтів” та створює необхідне підґрунтя підвищення якості життя кожної людини. А це – оптимальна професійна самореалізація; швидке та ефективне включення у суспільне виробництво; досягнення максимальних результатів праці та винагороди за неї; високий рівень задоволення своєю трудовою діяльністю.

У питанні розширення можливостей та підвищення якості життя особливої уваги потребують уразливі категорії населення. Зараз їх професійний потенціал використовується не повною мірою, оскільки для роботодавця на першому місці – повна відповідність якостей працівника існуючим вимогам конкретного робочого місця. Завдання сьогодення полягає в іншому: у реальному секторі економіки перейти від такої оцінки до створення необхідних умов для професійної та особистісної самореалізації та професійної адаптації кожного керівника у виробничому середовищі. Цьому сприятимуть: атестація робочих місць, їх актуалізація; планування професійної кар'єри працівника; консультативний супровід та допомога в його професійному становленні та розвитку; незалежна оцінка рівня його професіоналізму.

Усі перелічені завдання та напрями роботи головним чином були спрямовані на економічну сферу. Але не меншої уваги потребує суспільна свідомість. На жаль, значна частина ЗМІ, кінематограф, література формують уявлення про молодих професійно успішних людей – “білих комірців”. При цьому суспільство втрачає позитивний образ робочої людини, престижність легальної зайнятості в Україні та робітничих професій. Натомість профорієнтаційні публікації та сюжети державної служби зайнятості – це тонесенький струмочок у морі інформаційного негативу, прикладів асоціальної поведінки, пропаганди споживацького способу життя тощо.

Тому наступний пріоритет – це мотиваційна складова, формування позитивного іміджу працюючої людини у суспільстві. Це потребує нових підходів. Треба не тільки інформаційно впливати на пізнавальну сферу, а задіяти емоційне сприйняття і практично не використаний потенціал сфери культури.

Для досягнення визначених цілей, практичної реалізації свого призначення професійна орієнтація має бути організована у виважену постійно діючу систему, яка будується з дотриманням низки вимог та принципів, що визначають підходи до побудови організаційних структур та забезпечення їх оптимального функціонування. Серед них слід виділити: інтегрування можливостей та зусиль усіх суб'єктів системи для досягнення спільної мети; диференціація функцій суб'єктів системи та їх фіксування у відповідних нормативно-правових документах; конкретизація сфер впливу діяльності та особистої відповідальності за її результати і наслідки; додержання принципів систематичності та наступності у провадженні профорієнтаційної роботи; здійснення постійного наукового супроводу та методичного забезпечення всіх напрямів профорієнтаційної роботи та інші.

Сучасна наукова думка та досвід роботи практиків у сфері профорієнтації мають різні точки зору на саму систему професійної орієнтації населення, її архітектуру, методологічні підходи, механізми практичної реалізації та шляхи розвитку. Але беззаперечним залишається той факт, що в Україні розпочато створення державної системи профорієнтації населення, яке вимагає посилення організаційно-управлінського впливу на цей процес.

Вочевидь, лише завдяки партнерству і пошуку нових можливостей кожна інституція, задіяна у формуванні та розвитку державної системи професійної орієнтації населення, в рамках своїх функцій та форм роботи, керуючись узгодженим планом, зможе знайти дієві механізми вирішення ключового завдання – сприяння збереженню та розвитку трудового потенціалу країни.

Стаття надійшла 28.11.2013

Р.Є. Кучмук

Досвід застосування Закону України “Про зайнятість населення”

Служба зайнятості мусить доводити кожному, хто до нас приходить, свою необхідність та потрібність. Адже не секрет: людина без роботи вважає себе залишеною за бортом життя, зневірюється, тому і настрій у неї відповідний. Завдання фахівців служби – делікатно, крок за кроком допомогти їй повірити у свої здібності, можливо, навіть відкрити щось нове у собі.

У 2012 р. набрала чинності нова редакція Закону “Про зайнятість населення”, запровадивши нові підходи та нові правила, які стимулюють і роботодавця, і безробітного. Фактично це нова ідеологія, і її необхідно усвідомити. Тому у 2013 р. для всіх учасників ринку праці домінувала вимога підвищення активності. І результати вже є.

Як свідчать статистичні дані, на Волині порівняно з минулим роком на 2,5% зросла кількість працевлаштованих людей, на 8,4% – тих, хто відкрив власну справу за сприянням служби зайнятості (рівень зайнятості підвищився на 0,2%), вдалося знизити навантаження на одне робоче місце (станом на 01.01.2013 – 20 осіб, а на 01.01.2014 – 6), своєчасно забезпечити роботодавців працівниками (рівень укомплектування вакансій – 79,1%), середня тривалість безробіття знизилася до 118 днів. Заборгованість із виплати заробітної плати зменшилася на 52,7%.

Фахівці служби зайнятості стали прискіпливіші й активніші у співпраці з підприємствами, установами та організаціями: роботодавці заявляли про всі існуючі в них вакансії (і у бюджетній сфері, і у приватному секторі). Збільшилися пропозиції оплати праці в поданих вакансіях: на 5,7% від мінімальної до середньо-обласної, яка становить 2587,89 грн, і на 2,4% – вище за середню по області. Пропагуючи соціальну відповідальність у веденні бізнесу, обласна служба зайнятості активно перекону-

вала роботодавців області у необхідності забезпечення транспортом для проїзду працівників до місця роботи – у регіоні роботодавці розробили 186 маршрутів, підвозячи майже 3,2 тис. працівників, іншим компенсують проїзд.

Новим законом передбачено розширення можливостей для працевлаштування і надання адресних послуг соціально вразливим категоріям населення. Спеціалісти центрів зайнятості забезпечили укомплектування 4 тис. робочих місць спеціалістами, фахівцями, робітниками з числа соціально вразливих категорій населення, тобто у порівнянні з попереднім роком їх кількість зросла більше ніж на третину.

Для формування правової культури роботодавців на ринку праці служба зайнятості області організувала короткотермінові навчання для роботодавців за галузевою ознакою. Легалізація праці та заробітної плати працівників, налагодження “прозорих” трудових відносин для ведення соціально відповідального бізнесу – основні теми цих навчань, які відбувалися за участю представників місцевої влади, контролюючих, правоохоронних структур та інспекції з питань праці. У 2013 р. короткотермінові навчання відвідували 89 орендарів мисливських угідь, 27 власників агросадиб Волині, 113 роботодавців, які надають послуги у сфері фізичної культури і спорту, 84 керівників об'єднань співвласників багатоквартирних будинків. Інформаційно-роз'яснювальна робота серед роботодавців довела свою доцільність та результативність: Волинська область серед областей України за рівнем заробітної плати перемістилась з 24 на 21 місце в рейтингу областей; на 4,9% збільшилась кількість зареєстрованих вакансій; на 7,9% зросла питома вага вакансій із заробітною платою більшою за мінімальну; на 1,5% збільшився рівень укомплектування вакансій.

На ринку праці області найбільший попит спостерігається на працівників сфери торгівлі та послуг (26%), кваліфікованих робітників з інструментом (20%), робітників з обслуговування, експлуатації та контролю за роботою технологічного устаткування (10%), тобто на спеціалістів

Кучмук Раїса Євгенівна, директор Волинського обласного центру зайнятості

© Кучмук Р.Є., 2014